

Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi'nde Suat Hayri Ürgüplü ile George Brown Arasında Kıbrıs Sorunu ile İlgili Önemli Bir Mektuplaşma

*Hüseyin TUFAN**

Dr., KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Lefkoşa - KKTC

E-Mail: huseyin.tufan@neu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9232-8801

Mete ÖZSEZER

Dr., KKTC Cumhurbaşkanlığı Tarih Danışmanı, Lefkoşa - KKTC

E-Mail: mete-ozsezer@outlook.com

ORCID ID: 0000-0001-7952-5173

Ali Efdal ÖZKUL

Prof. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Lefkoşa - KKTC,

E-Mail: aliefdal.ozkul@neu.edu.tr,

ORCID ID: 000-0001-7868-7795

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 06.07.2020 Kabul Tarihi / Accepted: 12.02.2021

ÖZ

TUFAN, Hüseyin; ÖZSEZER, Mete; ÖZKUL, Ali Efdal, Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi'nde Suat Hayri Ürgüplü ile George Brown

* Sorumlu Yazar / Corresponding author

Arasında Kıbrıs Sorunu ile İlgili Önemli Bir Mektuplaşma, CTAD, Yıl 17, Sayı 34 (Güz 2021), s. 901-928.

Bu çalışma 1965 yılında, Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Başbakanı Suat Hayri Ürgüplü ile Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı'nın Devlet Baş Sekreteri ve Ekonomik İlişkiler Bakanı George Brown arasında gerçekleşen karşılıklı mektuplaşmaya dayanmaktadır. Ürgüplü ile Brown arasındaki mektuplarda genel olarak Kıbrıs Cumhuriyeti dönemi Kıbrıs sorununun yeniden canlanması ve Ada'ya yapılan yardımlar söz konusudur. Mektuplarda Ada'ya yapılan yardımlarla ilgili çeşitli sorunlara değinilmektedir. Bu sorunlar arasında İngiltere'nin Kıbrıs'a yönelik gerçekleştirdiği yardımların Kıbrıslı Türklere ulaşmaması, Türk Hükûmeti'nin Kıbrıslı Türklere yapmak istediği yardımların ABD tarafından engellenmesi; Yunan Hükûmeti'nin Kıbrıslı Rumlara yaptığı askeri yardımlara ABD'nin tolerans göstermesi gibi konular yer almaktadır. Ayrıca mektuplarda yardımlar dışında 21 Aralık 1963 olayları sonrası Kıbrıs Türkü'nün Ada'daki durumu ve ekonomik koşulları, Sovyetler Birliği'nin Ada ile ilgilenmesi sonrası adanın "ikinci bir Küba" olma ihtimali ve Kıbrıs Sorunu'nun çözümü gibi konulara da değinildiği görülmektedir. Bu anlamda 1963 yılı sonrası Kıbrıs sorunun doruğa çıktığı dönemde, adanın iki garantör devleti olan İngiltere ve Türkiye Cumhuriyeti'nin üst düzey yöneticilerinin arasında geçen iletişim Kıbrıs tarihine yeni bir ışık tutmaktadır. Ayrıca bu mektuplaşma öncesi Suat Hayri Ürgüplü'nün Kıbrıs sorunuyla ilgilenişi ve tecrübesine çalışma içinde yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Sorunu, Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Türkiye Cumhuriyeti, Suat Hayri Ürgüplü, George Brown.

ABSTRACT

TUFAN, Hüseyin; ÖZSEZER, Mete; ÖZKUL, Ali Efdal, **An Important Exchange of Letters on the Cyprus Case between Suat Hayri Ürgüplü and George Brown in the Republican Period in Cyprus,** CTAD, Year 17, Issue 34 (Fall 2021), pp. 901-928.

This study is based on a mutual correspondence between Suat Hayri Ürgüplü, 11th Prime Minister of the Republic of Turkey with George Brown, Chief Secretary of the State Minister of Economic Affairs of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland in 1965. In the referred letters, there is a general revival of the Cyprus case during the Republican period in Cyprus and aid to the island. The letters address various issues concerning the assistance to the island. Among these problems, Britain's aid to Cyprus does not reach the Turkish Cypriots, the US government is preventing the Turkish Cypriot aid to the Turkish

Cypriots; There are issues such as the US tolerance for the military aid of the Greek Government to the Greek Cypriots. In addition to the aid, it is seen in the letters that the situation of Turkish Cypriots and economic conditions on the island in the aftermath of the events of December 21, 1963, the possibility of the island becoming “a second Cuba” after the Soviet Union took care of the candidate and the solution of the Cyprus problem. In this sense, the post-1963 period, when the peak of the Cyprus problem, the island's last communication between the two guarantor states that the senior executives of the Republic of Turkey and the UK has shed new light on the history of Cyprus. Also, before this correspondence, Suat Hayri Ürgüplü's involvement and experience with the Cyprus problem is included in the study.

Keywords: Cyprus Case, Republic of Cyprus, UK, Turkey, Suat Hayri Urganlı, George Brown.

Giriş

Yunanistan, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazandıktan sonra topraklarını genişletme düşüncesiyle Kıbrıs gibi Osmanlı Devleti'ne ait birçok bölgeyi ele geçirmek istemiştir. Yunanistan, 1915'de Kıbrıs'ı ilhak etmek için kaçırdığı fırsatı, Lozan Barış Antlaşması sonrasında adanın resmen İngiltere'ye bırakılmasıyla birlikte tekrar elde etmek için yoğun çaba harcamıştır. Ancak İngiltere üzerindeki girişimlerinden sonuç alamayan Yunanistan Hükûmeti, 1931 yılında adada bir isyan girişiminde bulunmuş¹ ve başarılı olamayınca istediği sonucu alabilmek için Kıbrıs sorununu uluslararası boyuta taşıma kararı almıştır. Soğuk Savaş ile birlikte ABD, Sovyet tehdidine karşı dünyadaki sömürge topluluklarında İngiliz siyasetinden farklı olarak yeni bir strateji izlemiştir. Stratejinin temelini sömürgelerde anti-Sovyet yapıda bağımsız devletler kurulması oluşturmaktadır.² ABD'nin bu siyaseti Kıbrıs üzerinde *Enosis*'e³ destek verir bir politika izlediği görülmektedir. ABD'nin yeni siyasetinden etkilenen Kıbrıslı Rumlar Yunanistan'ın da desteğiyle hemen harekete geçerek 1950 yılında adada bir plebisit yapmışlardır. Kıbrıs Ortodoks kilisesinin önderliğinde düzenlenen plebisitte *Enosis* için %96 evet oyu çıkmıştır.

¹ Erol Mütercimler, *Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 29-30.

² Çağrı Erhan, “ABD ve NATO ile İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 522-575; Erel Tállal, “SSCB'yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 499-521; Mete Özsezer, “Kıbrıs'ta Türklük Bilincinin Siyasal Sürece Etkisi”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/16, Fall 2016, s. 79-80.

³ Ada'nın Yunanistan'a bağlanması düşüncesini ifade eden terim.

Kıbrıslı Türkler *Enosis*'e karşı oldukları için söz konusu plebisite oy kullanmamışlardır. İngiltere ise yapılan plebisite Kıbrıs'ta yaşayan halkın tamamının katılmadığını ileri sürerek geçerli olmadığını belirtmiştir.⁴ Bu arada 1951 yılında Yunanistan Başbakanı Yunan parlamentosunda yaptığı konuşmasında 1915 yılından beri Kıbrıs'ı istediklerini ve bundan asla vazgeçmeyeceklerini belirtmiştir.⁵

1950 yılında adada yapılan plebisiti İngiltere'ye kabul ettiremeyen Yunanistan, Kıbrıs konusunda adada self-determinasyon sağlanması gerekçesiyle 16 Ağustos 1954'te Birleşmiş Milletlere başvurmuş ancak istediği sonucu alamamıştır. Böylece Kıbrıs sorunu ilk kez uluslararası bir konu olarak dünya kamuoyuna girmiş ve günümüze kadar da bu niteliğini sürdürmüştür.⁶ Ada içerisinde ise Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makarios Yunanistan'ın diplomatik girişiminden sonuç alınmaması üzerine adanın yönetimini ele geçirmek için Grivas önderliğinde silahlı eylem hazırlığı içine girmiştir.⁷ Bu hazırlıklar sonrası ilk eylemi 1 Nisan 1955'te gerçekleşen EOKA⁸ isimli örgütü kurmuşlardır. Bu örgüt ilk önce her ne kadar adadaki İngilizleri hedef alsalar da sonraki yıllarda Kıbrıslı Türklerle de saldırılar düzenlemeye başlamıştır.⁹

Bütün bu gelişmeler üzerine İngiltere Hükûmeti ise kendi çıkarları doğrultusunda 1955 yılında Londra Konferansı'nı toplayarak Kıbrıslı Türklerin temsilcisi sıfatıyla Türkiye'yi de Kıbrıs sorununa dahil etmeyi başarmıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'ndan itibaren ilk defa Londra Konferansı'na katılarak Kıbrıs sorununda resmen taraf olmuştur.¹⁰

Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi'nde Kıbrıs Sorunu'nun Yeniden Başlaması ve Suat Hayri Ürgüplü'nün Meseleye Yönelişi

⁴ Hein A. Richter, *Çağdaş Kıbrıs'ın Kısa Tarihi 1878-2009*, Çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul, 2011, s. 66.

⁵ Esra S. Değerli, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950- 1960)", *Gazî Akademik Bakış*, Cilt 6 Sayı 11, s. 85-101.2012, s. 88; Hikmet Z. Kapıcı ve Serdar Sakin, "Cumhuriyet Arşivi Işığında Yabancıların Bakış Açısıyla Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1955-1959)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı 34, 2015, s. 139.

⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Alkım yayınları, Ankara 1983, s. 45; Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 598.

⁷ Ahmet Gazioglu, *Enosis'e Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1998, s. 59.

⁸ EOKA: *Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü)*

⁹ Makarios Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, Çev. Öztürk Yıldırımboza, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa. 2007, s. 80.

¹⁰ Fırat, *age.*, s. 600-601.

Ürgüplü'nün Kıbrıs meselesiyle diplomatik seviyede ilk münasebeti bu saldırılar sonrasında 1955 yılında Londra Büyükelçiliği yaptığı dönemde başlamaktadır. O dönemin Son Posta, Zafer ve Yeni İstanbul gazetelerinde Ürgüplü'nün Kıbrıs ile ilgili vermiş olduğu çeşitli demeçler yer almıştır. Ayrıca 1956 yılında ilk defa Kıbrıs başlığıyla toplanan Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi toplantısına Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetini temsilen katılmıştır.¹¹ *Yeni İstanbul* gazetesinin 14 Nisan 1957 tarihli nüshasında; Ürgüplü'nün “*Adadaki olumsuz şartlardan dolayı yaşanan Türk görüşünü İngiltere'ye bildireceği*” haberi yer almıştır.¹²

Bu gelişmeler üzerine İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs ile ilgili bir antlaşmanın Ada üzerindeki İngiliz kazanımlarını garanti altına alacağını öngörmüştür. Kıbrıs meselesinin sonuçlandırılması ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Menderes, Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Zorlu ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof 1959 yılında İsviçre'nin Zürih kentinde görüşmelere başlamıştır. Görüşmelerde taraflar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uluslararası konumunu, temel yapısı ve anayasasının dayanacağı prensipler üzerine anlaşmaya varmışlardır.¹³ Zürih Antlaşması'ndan hemen sonra Londra'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile birlikte Kıbrıs Türk ve Rum cemaat liderleriyle de Londra Antlaşması imzalanmıştır.¹⁴ Antlaşma sonrası yeni kurulan cumhuriyetin Cumhurbaşkanlığına Makarios, Cumhurbaşkanı muavinliğine ise Dr. Fazıl Küçük seçilmiştir.¹⁵ Böylelikle 16 Ağustos 1960'ta, iki halkın kurucu olarak egemenliğinde ve yönetimine dayalı iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti tam anlamıyla faaliyete geçmiştir. Oluşturulan yeni devlette, din, eğitim, kültür, sosyal hizmetler ve kişi hukuku bakımından yetkili olarak Rum ve Türk Cemaat meclisleri oluşturulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti Hükûmeti, kamu yönetimi, polis ve jandarma görevlerinde Rumlar %70 – Türkler %30 oranında

¹¹ Mehmet Çağlar, Kıbrıs Avrupa'nın Aile Kavgası Avrupa Konseyinde Kıbrıs Tartışmaları 1950-1974, KKTC Cumhurbaşkanlığı yayınları, 2019, s. 75-81.

¹² Suat Özdağ, *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Son Posta ve Yeni İstanbul Gazetelerinde Kıbrıs Sorunu (1954- 1974)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2009, s. 118-119.

¹³ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi 2 (1878 – 1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1974, s. 154-155; Erdal Açıkseç ve Ayhan Cankut Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 9, No. 4, 2014, s. 1250.

¹⁴ Armaoğlu, *age.*, s. 533.

¹⁵ Mehmet Hasgüler, *Kimin Adası? Kıbrıs'ın Akisi 1954 – 1968*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005, s. 156-157.

temsil edilirken, orduda bu rakam Rumlar %60 - Türkler %40 oranlarında yer almıştır.¹⁶

Kıbrıs'ta bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de 27 Mayıs askeri darbesi gerçekleşmiş ve Demokrat Parti Hükûmetten düşürülerek yerine 27 Mayıs askeri yönetimi gelmiştir. Yeni yönetim, Türk dış politikasının temel gidişatında bir değişiklik olmayacağı konusunda Batı'ya mesajlar verirken Kıbrıs konusunu da Londra Antlaşması'na bağlı kalınacağını bildirmiştir. 27 Mayıs yönetimi Kıbrıs sorununun çözülmesi ile Türk-Yunan ilişkilerinin daha da ilerleyeceğini vurguladıktan sonra, Londra Antlaşması'nın son aşamasına ulaşmak üzere bulunduğunu, bundan sonra Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs Cumhuriyeti bünyesinde Türk halkı ve Hükûmetinden daima yardım ve sevgi göreceklerini ifade edilmiştir. Bu dönemde Türkiye dikkatini Kıbrıs Cumhuriyetinden çok, Kıbrıslı Türklere ve Yunanistan'a yöneltmiştir.¹⁷

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Rum ve Türklere ilk defa egemenlik hakları verilmesine rağmen, kurulan Cumhuriyeti her iki tarafın bazı aşırı güçleri tarafından bu hakkın benimsenmediği görülmektedir; zira Rumlar *Enosis* düşüncesinden, Türklerin önemli bir bölümü ise Taksim düşüncesinden vazgeçememişlerdir.¹⁸ Böyle bir atmosfer içinde cumhuriyetin ilanından hemen sonra iki toplum arasında belli başlı sorunlar çıkmaya başlamıştır. Bu sorunların başında vergilerin toplanması, askeri birliklerin oluşturulması, kamu hizmetlerine katılım oranının saptanması ve ayrı belediyelerin sınırlarının belirlenmesi konuları gelmiştir.¹⁹ Yaşanan olumsuzluklar üzerine ortaya çıkan durumdan yararlanmak isteyen Makarios, yürürlükte olan anayasayla Cumhuriyetin devamının mümkün olmadığını vurgulayarak, Kıbrıs Anayasası'nda değişiklik yapılmasını istemiştir. Makarios, anayasada yapmak istediği değişiklikler için garantör devlet Türkiye'yi de ikna etmek adına 22-26 Kasım 1962 tarihleri arasında Ankara'yı ziyaret etmiş ve üst düzey yöneticilerle çeşitli görüşmeler yapmıştır. Ancak, Makarios Türkiye ziyaretinden istediği sonucu alamamıştır.²⁰ Hatta Makarios ziyareti sırasında o dönemde Cumhuriyet Meclisi Başkanlığı görevinde bulunan Suat Hayri Ürgüplü'nün davetlisi olarak

¹⁶ İsmail Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", *Avrupa Birliği Kaskacında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, s. 14.

¹⁷ Fırat, 2008, s. 719.

¹⁸ Niyazi Kızılyürek, *Bir Hınc ve Şiddet Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 319.

¹⁹ Fırat, *age.*, s. 720

²⁰ Halil Fikret Alasya, *Tarichte Kıbrıs*, Lefkoşa, 1988, s. 218

Nevşehir'e gitmiştir. Bu ziyaret sonrasında Ürgüplü, Makarios'un Kıbrıs'ta iki toplumlu bir siyasi yapıya taraftar olmayacağını bildirmiştir.²¹

Makarios'un Ankara'ya yaptığı ziyaretinden yaklaşık bir ay sonra 7 Ocak 1963 tarihinde Kıbrıs Türk İdari Heyeti Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Heyet başkanlığını Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yardımcısı Dr. Fazıl Küçük yaparken, heyette Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Raif Denктаş, Savunma Bakanı Osman Örek, Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yardımcısı Müsteşarı Cemal Müftüzade, Enformasyon Dairesi müdür vekili Necati Sağır ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türkiye Büyükelçisi Mazhar Özkol yer almıştır. Bu heyet dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü ile birtakım görüşmeler gerçekleştirdikten sonra Türkiye Büyük Millet Meclisindeki görüşmeleri izlemek için meclise gitmiş ve burada heyeti o dönemde senato başkanlığı da yapan Suat Hayri Ürgüplü karşılamıştır.²²

Bu arada, ilgili dönemde Kıbrıs'taki gelişmeler de Makarios'un istediği doğrultuda değildir. Bu durum karşısında Makarios Anayasa Mahkemesi Başkanının, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Kıbrıslı Türklerin karşı çıkmalarına rağmen Kıbrıs'taki ve uluslararası alandaki siyasal gücünü kullanarak istediklerini gerçekleştirme yoluna gitmiştir. 30 Kasım 1963'te anayasanın değiştirilmesini düşündüğü 13 maddesini açıklamıştır. Makarios, önerisini İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye de bir notayla iletmıştır. Türkiye bu önerileri iki toplum arasındaki dengeyi bozduğu için sert bir dille reddetmiştir. Eğer bu istekler gerçekleşirse Kıbrıs Cumhuriyeti azınlık haklarının saklı tutulduğu üniter bir devlet yapısına dönüşecektir. Böylece Kıbrıslı Türkler adada azınlık durumuna düşürülmüş ve adanın Yunanistan'a bağlanması sağlanmış olacaktır;²³ fakat Makarios anayasada hedeflediği 13 maddelik değişikliği başaramamıştır.

Makarios anayasayı değiştirme girişimlerinde başarısız olunca istediklerini silah yoluyla halletmek ve Ada'daki Türk varlığını kontrol altına almak üzere *Akritas Planı*'nı uygulamaya koymuştur. 21 Aralık 1963 akşamı Lefkoşa'nın Türk mahallesinde devriye gezen Kıbrıslı Rum polisler, Kıbrıslı Türk'e ait bir aracı durdurmasıyla başlayan olaylar²⁴ 31 Aralık'a kadar bütün adaya yayılmıştır.²⁵ Bu arada Kıbrıs Rum silahlı güçleri, Türklere ait tüm köy ve mahalleri izole edip, dışarıdan yardım almalarını engellemiştir. Buna karşılık olarak 1960 Anlaşmaları

²¹ Resul Babaoğlu, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Makarios'un Türkiye Ziyareti 22-26 Kasım 1962", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, 11-13 Aralık 2014, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014, s. 317.

²² Süheyla Küçük, *Dr Küçük'le bir Ömür*, Selen Ofset yayınları, Lefkoşa, 2009, s. 127-128.

²³ Fırat, agm., s. 720.

²⁴ Kızılyürek, *age.*, s. 319.

²⁵ Melek Fırat, *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997, s. 125.

gereğince, adada bulunan Türk alayı Kıbrıslı Türklere karşı gerçekleşen olaylara müdahale etmeye başlamıştır. Olayları kontrol altına almak isteyen İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ortak bir karargâh kurmuş ve bu karargâh da 30 Aralık 1963 günü İngiliz komutan Young yeşil bir kalemle Lefkoşa'nın Rum ve Türk bölgelerini ayırmıştır. Coğrafi olarak oluşan bu ayrılık kısa sürede adada iki ayrı yönetimin kurulmasının sağlayarak yeşil hattın temellerini atılmasını sağlamıştır.

Adada meydana gelen bütün bu olumsuz gelişmelere bir çözüm arama umuduyla 15 Ocak 1964 tarihinde Londra Konferansı toplanmıştır.²⁶ Konferansta Rum tarafı Zürih-Londra Antlaşmalarını kabul etmediğini beyan ederek self-determinasyon hakkına vurdu yapmıştır. Türk tarafı ise coğrafyaya dayalı federasyon önerisinde bulunmuştur.²⁷ Konferansta taraflar arasındaki fikir ayrılıklarının giderilememesi nedeniyle uzlaşma sağlanamamış ve sonrasında Kıbrıs'ta toplumlararası çatışmalar Rumlar tarafından tekrardan başlatılmıştır. Yaşanan zor koşullar sonrasında 1964 yılının Ocak ve Şubat ayları ada içinde kitlesel göçlerin başlamasına neden olmuştur.²⁸ Böylelikle Karma köy ve mahallerdeki Türkler can güvenliklerini sağlamak amacıyla daha güvenli Türk bölgelerine göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçün yanında Etienne Copeaux ve Claire Mauss Copeaus'a göreyse bu dönemde bir tür etnik temizlik gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.²⁹ Ayrıca bu süreçte Kıbrıs Rum liderliği tarafından, Kıbrıs Türk idari kadrosundan Rauf Denктаş istenmeyen adam ilan edilerek Londra Konferansı sonrasında adaya girişi yasaklanmıştır.³⁰ Böylelikle Denктаş adaya girişinin yasaklı olduğu dönemde Türkiye'de ikamet etmek zorunda kalmıştır. Denктаş'ın bu dönemde Türkiye'de kalması Türk siyasi kamuoyunda farklı yorumlara da neden olmuştur. Sürekli Kıbrıs sorunuyla ilgili olan dönemin Kayseri milletvekili Suat Hayri Ürgüplü de Denктаş'ın Türkiye'de kalmasını eleştirenlerden birisi olmuştur. Ürgüplü, 1965 yılının başında Mecliste yaptığı bir konuşmasında Kıbrıs Türk cemaati lideri Denктаş'ın halen Türkiye'de olup olmadığını sorarak, kendisinin ölümü göze almayarak adayı terk etmesini Türk tezini zayıflatan bir durum yarattığını belirtmiştir.³¹ Belki de bu baskılar sebebiyle 1967 yılında Denктаş adaya gizlice girmeyi denemiş ancak

²⁶ agm., s. 724.

²⁷ Kızılyürek, *age.*, s. 335.

²⁸ Etienne Copeaux - Claire Mauss Copeaus, *Taksim! Bölünmüş Kıbrıs*, Çev. Ali Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 61.

²⁹ *age.*, s. 41.

³⁰ Kızılyürek, *age.*, s. 336.

³¹ Zuhâl Altunbaş, *Tarîh Çalışmalarına Kaynak Olarak Vatan Gazetesi'nde Kıbrıs Sorunu (1954-1974)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2010, s. 656.

Rum güçleri tarafından yakalanarak siyasi bir kriz çıkmıştır. Türkiye'nin araya girmesiyle Denктаş'ın tekrar Türkiye'ye dönmesine izin verilmiştir.

4 Mart 1964'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) olaylara kayıtsız kalmayarak Birleşmiş Milletler Barış Gücünün Kıbrıs'a gönderilmesini istemiştir. Mart sonlarında³² adaya gelen Barış Gücü bir nebze olsun Kıbrıslı Rum liderliğinin Türklere yönelik ambargo ve güç politikalarında azalma sağlamıştır.³³ Bu arada Makarios ilerleyen aylarda adada zorunlu askerlik sistemi getirerek Sovyet Rusya ile yakın ilişkiler içerisine girmiştir.³⁴ Aynı zamanda adaya gizlice Yunan askeri sokulması, Kıbrıs Türk toplumu içinde yeniden Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)'nin canlanmasına sebep olmuş ve Anadolu'dan silah getirilmeye çalışılmıştır. Adadaki iki toplum birbirlerine karşı sürekli silahlarınken Makarios'un Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temellerinden olan "İttifak Antlaşmasını" tek taraflı feshetmesi iki toplum arasındaki ilişkileri daha da bozmuştur.³⁵

Bu gelişmeler üzerine Türkiye Cumhuriyeti adada statükonun bozulma tehlikesi ve her geçen gün Kıbrıslı Türklerin ağırlaşan yaşam şartları nedeniyle Kıbrıs'a askeri çıkarma planları yapmaya başlamıştır. Ne var ki ilgili yıllarda Türk silahlı Kuvvetleri böyle bir harekâta hazır bulunmamaktadır.³⁶ Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti tarafından Kıbrıs'a yapılacak olan bir müdahale sonrasında iki NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan karşı karşıya gelecektir. Önü başkanlığındaki Türk Hükümeti, ABD'nin NATO içerisinde oluşacak olan herhangi bir gerilime izin vermeyeceğini düşünerek çıkarma planlarını ABD'ye bildirme kararı almıştır. 5 Haziran 1964'te ABD Başkanı Johnson'un görüşleri bir mektupla İsmet İnönü'ye iletilerek Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin önüne geçilmiştir. Johnson mektubunda birçok açıdan Türkiye'yi uyarmakta hatta Türkiye'ye Kıbrıs üzerine gerçekleştirilecek bir harekât sonrasında, olası bir Sovyet saldırısında yalnız bırakmakla dahi tehdit etmektedir. Yaşanan gelişmeler sonrası Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale edemeyeceği anlaşılmasıyla Kıbrıs Rum tarafı adada daha saldırgan bir tutum sergilemeye başlamıştır.³⁷ Armaoğlu'na göre, Johnson Mektubu'ndan itibaren Türk- ABD ilişkileri ciddi bir soğukluk içine girerken 1964 yılı sonlarında Türkiye-Sovyet ilişkilerinde hızlı bir yakınlaşma yaşanmaya başlamıştı.³⁸ Fırat'a göre ise ABD Başkanı

³² 28 Mart 1964 Tarihli Bozkurt gazetesinde Barış Gücünün adaya gelmesini *Birleşmiş Milletler Barış Kuvvetleri Dün Resmen Göreve Başladı* başlığı ile okuyucusuna duyurmaktadır.

³³ Armaoğlu, *age.*, s.787-788.

³⁴ *age.*, s. 792.

³⁵ Kızılyürek, *age.*, s. 347.

³⁶ Richter, *age.*, s. 237.

³⁷ Kızılyürek, *age.*, s. 347.

³⁸ Armaoğlu, *age.*, 1983, s. 794

Johnson'un tüm sert ifadelerine rağmen mektup iki müttefik arasındaki ilişkileri koparmamış aksine Kıbrıs sorununu yeniden görüşmek için fırsat yaratmıştır.³⁹ Bu noktada Kıbrıs sorununun bir NATO sorununa dönüşmesi üzerine ABD'li diplomatlar Kıbrıs'ta *Enosis* temelinde çözüm aranmasının tek çare olduğunu düşünmüşlerdir. Ama adada böyle bir çözümün olması durumunda da bunun Türkiye için diplomatik bir yenilgi sayılacağından dolayı bu konuda Türkiye'nin ikna edilmesi gereklidir.⁴⁰ Türkiye'nin ikna edilmesi doğrultusunda *Acheson Planı* ile Türkiye'nin güvenlik kaygısının giderilmesi için, Türkiye'ye Karpaz bölgesinde egemen bir üs verilmesi ve Kıbrıs Türklerin çoğunluğu oluşturdukları yerlerde kendi kendilerini yönetme hakkına sahip olunması önerildiyse de Yunanistan'ın bu planı reddetmesi ABD'li diplomatların tüm planlarının bozulmasına neden olmuştur.⁴¹

25 Aralık 1963 tarihinde hükûmeti kurmakla görevlendirilen İsmet İnönü, Cumhuriyet Halk Partisi ile bağımsızların desteğiyle bir azınlık koalisyon Hükûmeti kurmuştur. Türkiye Cumhuriyeti dış politikasında önemli bir yer tutan Kıbrıs için 1964 yılın sorunlu bir dönem olduğundan dolayı o sene azınlık Hükûmeti ülke içindeki çeşitli sorunlara rağmen görevini sürdürmüştür. Ancak Kıbrıs'taki olaylarda nispeten duraksama olmasını fırsat bilen Süleyman Demirel'in başkanlığındaki Adalet Partisi harekete geçerek İnönü Hükûmetinin bütçesinin meclisten geçirilmesine engel olarak Hükûmetin düşmesini sağlamıştır. Yeni kurulan koalisyon Hükûmetinin 20 Şubat-22 Ekim 1965 tarihleri arasında Başbakanlığını eski diplomat ve bağımsız Milletvekili Suat Hayri Ürgüplü yapmıştır.⁴² Böylece İnönü, başbakanlıkla birlikte Türkiye

³⁹ Fırat, agm., s. 726.

⁴⁰ Kızılyürek, *age.*, s. 369-370.

⁴¹ Kızılyürek, *age.*, s. 384.

⁴² Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 364. 13 Ağustos 1903 tarihinde Şam'da doğan Suat Hayri Ürgüplü sırasıyla 1922'de Galatasaray Lisesinden, 1926'da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Daha sonra Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi mahkemelerinde ve 1929-1932 yılları arasında İstanbul Ticaret Mahkemesinde yargıç olarak görev aldı. 1939 yılında siyasete atılarak 1939-1946 yılları arasında iki dönem Kayseri milletvekilliği yaptı. Milletvekilliğinin ikinci döneminde 2. Saraçoğlu Hükûmetinde Gümrük ve Tekel Bakanı oldu. 1950'de Demokrat parti listesinden bağımsız olarak Kayseri milletvekili seçildi. Daha sonra Avrupa Konseyi Danışma Meclisi'nde ikinci Başkanlık ve Türk Kurulu başkanlığı yaptı. 1952'de Bonn, 1955'te Londra, 1957'de Washington, 1960'ta Madrid büyükelçiliğine görevlerinde bulundu. 1961 seçimlerinde Adalet Partisi listesinden bağımsız milletvekili seçilerek tekrar meclise döndü. 1961 yılı seçimleri sonrasında açılan mecliste 1961-1963 yılları arasında Meclis Başkanlığı yapan Ürgüplü 20 Şubat-22 Ekim 1965 tarihleri arasında koalisyon Hükûmetinin Başkanlığını yaptı. Türkiye Cumhuriyeti beşinci Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından 1966'da kontenjan senatörlüğüne getirildi. 1972 yılında Nihat Erim'in istifa etmesiyle yeniden başbakanlığa atandıysa da kısa sürede görevini iade etti. Ürgüplü, ülke içinde ve dışında uzun geçen hizmet yıllarında, çağdaş toplumların ekonomik ve sosyal problemlerin ağırlığını bilen bir devlet adamı kişiliğini kazanarak katı eğilimleri olmayan,

açısından bu sıkıntılı dönemde dış politikayı da dolaylı olarak Ürgüplü'ye devretmiştir.⁴³

Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında kurulan IV. Koalisyon Hükûmeti, dış politikada önceki Hükûmetlerin politikalarının devam ettirileceği ve milli menfaatlere uygun siyaset güdeceklerini Hükûmet programında açıklamıştır. Hükûmet programında NATO'ya bağlılığın devam edeceği, Sovyet Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Dış politikada ise Kıbrıs Meselesinin merkezde olduğu belirtilmektedir. Örneğin Dışişleri Bakanı Hasan Işık 9 Mart 1965 tarihinde yaptığı basın toplantısında Kıbrıs meselesinin her şeyden önce Türk-Yunan meselesi olduğu bildirmiş Kıbrıs Türklerinin haklarını koruyacağını ifade etmiştir. Ürgüplü Hükûmeti Makarios'u ve Yunan Hükûmetini anlaşma şartlarını olanaklı hale getirmek ve Kıbrıs Türklerine uygulan insanlık dışı davranışları protesto etmiştir. Bunun yanında gayri yasal şekilde Kıbrıs'ta bulunan Yunanlıların sınır dışı etme meselesini dile getirmiş ancak bu konuda başarılı olamamıştır.⁴⁴

Ürgüplü'nün başbakanlığı sırasında da Kıbrıs sorunuyla ilgilenmeye devam etmiş ve çeşitli zamanlarda Türkiye basınında olduğu gibi Kıbrıs Türk basınında da bu düşünceleri yer almıştır. 24 Şubat 1965 tarihli Bozkurt gazetesinde Ürgüplü'nün Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs konusunda millî bir politika izleyeceğini ifade eden demeci bulunmaktadır.⁴⁵ Ayrıca 21 Mart 1965 tarihli Bozkurt gazetesinde yer alan bir başka haberde; Yunanistan'ın "Kıbrıs'a silah sevkiyatına son verilmediği takdirde Türkiye'nin tedbir alacağı" ifade edilmektedir. Aynı sayfanın alt bölümünde ise şu başlık dikkat çekmektedir; "Amerika'nın Yunan tarafını ıkaç etmesi lazımdır" haberin içeriğinde ise şu bilgi yer almaktadır; "Anavatan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü İsmail Soysal Amerika'nın Kıbrıs'a ağır silahlar gönderilmesinden duyduğu endişenin geç ve zımmen de olsa Rumların ve Yunanistan'ın tebliğe yaratıcı faaliyetlerinin takibi manasına geldiğini sanıyoruz".⁴⁶ Bunun yanında gazetelerin sonraki sayılarında Sovyet füzelerinin adanın içerisine mevzilediğine dair haberler yayımlanmaktadır.⁴⁷ Rus füzelerinin adada gündem

sosyal sorumluluğunun farkında olan, sorunların çözümünden çok yanlı alternatif çözüm yollarını göz önüne alabilen yönetim tarzıyla siyasi hayatını tamamlamış ve hayata 26 Aralık 1981 yılında veda etmiştir. Ayrıca bk. Ali Gevgili, *Türkiye'de 1971 Rejimi*, Milliyet Yayınları, İstanbul. 1973, s. 379; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayın, 2. Baskı, İstanbul.1996, s. 221-222; Burcu Saraçoğlu, *Cumhuriyet Döneminde Başbakanlar: Sosyo-Ekonomik Geçmişleri, Siyasal Düşünceleri ve Performansları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009, s. 68.

⁴³ *Bozkurt*, 17 Şubat 1965, Lefkoşa, s. 1.

⁴⁴ Meliha Kallıncı, *Suat Hayri Ürgüplü Hükûmeti*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017, s. 145-148.

⁴⁵ *Bozkurt*, 24 Şubat 1965, s. 1.

⁴⁶ *Bozkurt*, 21 Mart 1965, s. 1.

⁴⁷ *Bozkurt*, 27 Mart 1964, s. 1.

olduğu 31 Mart 1965 tarihli Bozkurt gazetesinden öğrenilmektedir. Bahsi geçen habere göre “*New York Times*’in muhabirine demec veren Makarios, Kıbrıs’ta füze bulunup bulunmadığını söylemekten kaçındı” denilmektedir.⁴⁸ Bu bağlamda Kıbrıs Türklerinin liderlerinin adadaki bu olumsuz durumu bildirmek için yaklaşık bir yıl önce Washington’a gittiği belirtilmiştir. 27 Mart 1964 tarihli Bozkurt gazetesinin manşetinde şu haber yer almaktadır; “*Halen Washington’da bulunan Denктаş ile Örek, Dean Rusk ile bir görüşme yaptılar ve birer demec verdiler; Sovyet füzelerinin mevzilenmesiyle adanın Akdeniz’in Küba’sı olduğu belirtildi.*”⁴⁹ 24 Mart 1964 tarihli Bozkurt gazetesinin manşetinde yer alan haber de şöyledir; “*dün millet meclisinde ve Cumhuriyet senatosunda yapılan gizli oturumda Ürgüplü ve Işık Kıbrıs konusunda bilgi verdiler*”. Alt başlıkta ise şöyle denilmektedir; “*Yunanistan’a verilecek olan “İkaz Notasında” adadaki Yunan askerlerinin tabliyesi istenecek denilmektedir*”.⁵⁰ Ancak bu bilgilendirmelerden istenilen derecede sonuç alınmadığı 31 Mart 1965 tarihli Bozkurt gazetesindeki haberlerden anlaşılmaktadır.

Dönemin gazete haberlerine göre adaya hem Sovyet Rusya’nın hem de ABD’nin silah gönderdikleri anlaşılmaktadır. Bunun temel sebebininse Makarios ile Yunanistan’ın farklı politika izlemelerinin olduğu düşünülebilir. Makarios, Sovyet Rusya’ya yakın dururken, Yunanistan NATO üyesi olması nedeniyle ABD’ye yakın durmaktadır. Bu bilgilere göre; dönemin iki süper gücü Kıbrıs üzerinden bir meşrutiyet kavgası vermiştir. Yani Kıbrıs’ta Türk ve Rum toplumlarının geleceği dışında kimin sözü geçeceği tartışması yaşanmıştır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti’nin her iki devletin izlediği politikadan rahatsızlık duyduğu anlaşılmaktadır. Bu olumsuz durumda Türkiye Başbakanı Ürgüplü’nün İngiltere temsilcisine yazdığı mektupların bu siyasi konjonktürün bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Ürgüplü TBMM Başkanlığı yaptığı 29 Mayıs-14 Haziran 1963 tarihinde başkanlığını yaptığı bir heyetle Sovyetler Birliğine gitmiştir. Bu gezinin ardından Sovyetlerden de bir heyet Türkiye Cumhuriyeti’ne bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu arada Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin 30 Ekim-6 Kasım 1964 Sovyetler Birliğine resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu resmi görüşmeler sonucunda Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği, Kıbrıs sorununda aynı düşüncede olduklarını açıklamışlardır. Her iki taraf da;

“Kıbrıs meselesinin, Kıbrıs’ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne riayet esasını ve her iki milli cemaatin kanuni haklarına riayet ve adada iki milli cemaatin varlığını tanıma esasını üzerine, barış içinde yaşamalarını sağlayacak bir şekilde barışçı yollarla halledilmesine taraftar olduklarını açıklamışlardır.”

⁴⁸ *Bozkurt*, 31 Mart 1965, s. 2.

⁴⁹ *Bozkurt*, 27 Mart 1964, s. 1.

⁵⁰ *Bozkurt*, 24 Mart 1965, s. 1.

9-16 Ağustos 1965 tarihinde Suat Hayri Ürgüplü, bu sefer Başbakan olarak Sovyetler Birliği'ne gitmiş ve burada konuşulan konulardan birisi yine Kıbrıs sorunu olmuştur.⁵¹ Dolayısıyla Ürgüplü Sovyetler Birliği ile yakın ilişki içerisinde olduğundan dolayı adadaki Sovyetlerin hareketlerini çok da masum olarak algılamamış ve bunları yazdığı mektupta Brown'a izah etmeye çalışmıştır. Ayrıca Ürgüplü bu dönemde Kıbrıs sorununu iç siyasette de canlı tutulmasını sağlamaya çalışmak için CKMP⁵² lideri Alpaslan Türkeş'in isteği üzerine 7 Eylül 1965 yılında tüm parti liderlerini toplantıya çağırıştır.⁵³

Suat Hayri Ürgüplü ile George Brown'un Mektuplarının Kıbrıs Sorunu Açısından Değerlendirilmesi

Suat Hayri Ürgüplü daha önceden tanıdığı George Brown'a 27 Mart 1965 tarihinde Kıbrıs'taki durumla ilgili bir mektup yazmıştır.⁵⁴ Ürgüplü'nün George Brown'a gönderdiği 27 Mart 1965 tarihli mektubun girişinde ilk dikkat çektiği nokta İngiliz bürokrat birimiyle Kıbrıs sorunu ile ilgili ilişkilerinin 1955 yılına kadar gerilere dayandığı ve iki tarafın aralarında fikir ayrılıkları bulunmasına rağmen iyi niyetleri sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıdır. Ürgüplü, 1965 yılında gelinen noktanın sonucunda bunca emeğe rağmen Kıbrıs sorununda tekrardan başa dönmek zorunda bırakılmaktan duyduğu üzüntüyü ifade etmektedir. Ayrıca Ürgüplü mektubun giriş kısmında Londra Büyükelçiliği sırasında Londra'daki Türk elçiliğinde gelecekteki gelişmeler ve Kıbrıs'ın özel sistemi adına Sir İvon Kirkpatrick ile yapılan konuşmaları ve Julian Amery, James Callaghan ve Dennis Healey ile yapılan sohbetleri Brown'a hatırlatmaktadır. Mektubun girişinden de anlaşıldığı üzere Ürgüplü'nün Kıbrıs sorununa olan hakimiyeti 1955 yıllarda yaptığı Londra elçiliği döneminin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ürgüplü mektubunda Kıbrıs sorunu için geçmişten itibaren Türk tezinin kötümserliğe gitmeden barış üzerine inşa edildiğini fakat Yunan Hükûmetinin aynı tavrı sergilemeyerek Kıbrıs sorununa ilişkin müzakerelerde olumsuz tutum takındığını ifade etmektedir. Adada yaşayan Kıbrıs Türklerinin durumunun ise kötü olduğunu, ambargolar ve izoleler altında ezildiklerini resmi bir ağızdan Kıbrıs'ın bir diğer garantör devletine ifade etmektedir. Böylelikle Ürgüplü Hükûmeti kısa süreli geçici bir Hükûmet olsa da Kıbrıs Türkü'nün yaşam savaşına sahip çıktığı görülmektedir. Ayrıca Ürgüplü, Sovyetler Birliği'nin ada ile münasebetine dikkat çekmek için Küba benzetmesini kullanmaktadır. Buradan

⁵¹ Tellal, *age.*, s. 775-777.

⁵² Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

⁵³ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi 030/01/10/61/16

⁵⁴ The National Archives of the United Kingdom Foreign Office (TNA FO) 27/137, EK 1a, b, c, d,e.

da anlaşılacağı üzere Ürgüplü batı medeniyetinin ve NATO üyeliğinin gereklerini yerine getirerek Sovyetler Birliği'nin ada ile ilgilenmesini bir tehdit olarak algılamakla birlikte NATO'nun bir diğeri üyesi olan İngiltere'yi Sovyet etkisine karşı uyarmaktadır. Buna karşılık Ürgüplü Amerika'nın Kıbrıs konusunda Yunan tezini destekler veya göz yumar bir pozisyonda olduğundan rahatsızlık duyduğunu ifade etmektedir. Bunun en büyük kanıtının ise ada Türklerinin mevcut koşullarını iyileştirmek amacıyla Türkiye Cumhuriyeti tarafından adaya gönderilen yardımların Amerika tarafından engellenmesine karşın, ABD'nin Yunan tarafının adaya silah ve asker göndermesine sessiz kalmasıdır. Böylelikle Ürgüplü bu dönemdeki Amerikan siyasetini bir nevi İngiltere'ye şikâyet etmektedir. Ayrıca İngiltere'nin adaya 1960 antlaşması sonrasında gerçekleştirdiği çok önemli finansal yardımların Türklere ulaşmadığını ifade ederek yardımların Türklere ulaşmasının Makarios tarafından engellendiğini belirtmektedir. Ürgüplü, Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olan Makarios'un adada adil bir yönetim politikası uygulamayarak Kıbrıslı Türklerin sistematik bir şekilde hem sosyal hem de ekonomik olarak ortadan kaldırılma politikası güttüğünü ifade etmektedir. Makarios tarafından uygulanan bu politika karşısında Kıbrıs Türkü'nün de daha fazla dayanamayacağını aktarmaktadır. Bu arada Ürgüplü mektubunda İngiltere tarafından adaya gönderilen yardımların en azından %20 si Kıbrıslı Türklere verilirse söz konusu yardımın ancak adil bir yardım olacağı görüşünde olduğunu da açıklamaktadır. Ayrıca Ürgüplü Makarios'un Kıbrıslı Türklere karşı adaletsiz tutumuna karşın İngiliz yardımlarının Türklere düşen payının ulaştırılması konusunda Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı olarak yardımcı olabileceklerini de aktarmaktadır. Ürgüplü buradan yola çıkarak İngiltere'ye Kıbrıs adasına yaptığı yardımların adaletli bir şekilde dağıtılmadığını ve bu konuda araştırma yapmasını istemektedir. Bu arada Makarios'a teslim edilen yardımların Kıbrıslı Türklerinin yok oluşlarına birer destek niteliğinde olduğu da ifade etmektedir. Ürgüplü son olarak o dönemde adada kötüleşen durumun Akdeniz ve Balkanlar'daki, NATO ve Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) güvenliğinin ve bölge barışının tehlikeye girebileceği konusunda İngiltere'yi uyarmaktadır.

Lord George Brown, Ürgüplü'nün mektubuna yaklaşık bir ay sonra cevap vermiştir.⁵⁵ Brown'ın 26 Nisan 1965 tarihli Suat Hayri Ürgüplü'ye yazdığı cevap niteliğindeki mektubunda en dikkat çekici husus, Brown'ın Ürgüplü'nün dikkat çektiği bölge sorunlarına çok fazla değinmeyerek esas olarak İngiltere tarafından Kıbrıs Türklerine yapılan yardım konusuna odaklanmasıdır. George Brown 1960 anlaşmaları gereği Kıbrıs'a yardım ettikleri ve yapılan yardımın herhangi bir anlaşmayı da kısıtlamadığını ifade ederek, Kıbrıs'a yapılan yardımların İngiltere için her zaman önemli olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca İngiliz

⁵⁵ Aynı yer bk. EK 2a, b, c)

Hükûmetinin ve Kızıl Haç'ın Kıbrıslı Türklere gönderdiği doğrudan yardımların dışında, ada barışını korumak adına İngiliz Hükûmeti tarafından yine ağır harcamalar yapıldığını ifade etmektedir. İngiliz Hükûmetinin Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü (UNFICYP) için yıllık toplam 1.500.000 pound ödeneğinin yanı sıra Kıbrıslı Türklerin korunması adına 4.000.000 pound ek olarak İngiliz sömürgeciliğini devam ettirmek adına 3.000.000 pound ödeme yapıldığını ifade etmektedir. George Brown, Türk ekonomisinde Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) aracılığıyla 6.850.000 pound ek katkı sunduğunu ifade etmektedir. Brown Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetinin Kıbrıslı Türklere yapmak istediği desteğin devam ettirme isteğini de anladığını ifade ederek, İngiliz Hükûmetinin belirtilen yardımların dışında ek bir yardım yapamayacağını aktarmaktadır.

Bu arada Brown mektubunda Suat Hayri Ürgüplü'nün belirttiği Kıbrıs Türklerine Türkiye Cumhuriyeti tarafından gönderilen yardımların Amerika Birleşik Devletleri kısıtlamasına uğradığı konusuna hiç değinmeden yüzeysel bir açıklama yapmaktadır. Ayrıca George Brown yine ada Rumlarıyla gerçekleşen Rus iletişimi, ya da Yunanistan'ın adaya gizlice soktuğu asker ve cephane de mektubunda yer vermemiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere George Brown Suat Hayri Ürgüplü'nün bölge barışı hususundaki dikkatlerini ya da NATO ve CENTO'daki barışın ve güvenliği sağlanması hususundaki uyarılarını önemsememiştir. Bu durum da Brown Türkiye'nin o dönemde adaya fiziki bir müdahalesinin söz konusu olamayacağını düşündüğünü göstermektedir. Nitekim George Brown'un İngiliz Dışişleri Bakanlığı görevine gelmeden önce Nihat Erim ile yaptığı bir görüşmede, Nihat Erim'in kendisine "*Eğer Kıbrıs'a vereceğiniz statü oradaki Türk toplumunun haklarını göz önünde tutmazsa, Türkiye buna katlamaz*" açıklaması üzerine George Brown "*yani ne yaparsınız? Adayı gider işgal mi edersiniz? Sizin bir tane bile çıkarma geminiz yok! Savaş mı yapacaksınız?*" cevabını vererek Türkiye Cumhuriyeti'nin 1960'lı yıllarda Kıbrıs'a askeri bir müdahale yapacağına inanmadığını ifade etmiştir.⁵⁶ Bu arada büyük uğraşlar sonucunda 1965 Mayıs'ından itibaren Kıbrıs sorununun çözümü ile ilgili olarak Türk-Yunan görüşmeleri başladıysa da adada çatışmalar devam ettiğinden dolayı görüşmelerden bir başarı elde edilememiştir.⁵⁷

Sonuç

Suat Hayri Ürgüplü'nün siyasi yaşamının bir bölümünde Kıbrıs sorununun önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Ürgüplü'nün Kıbrıs meselesi ile diplomatik seviyede ilk ilgilenişi 1955 yılında Londra Büyükelçiliği yaptığı

⁵⁶ Nihat Erim, *Bildiğim Gördüğüm Ölçülerde Kıbrıs*, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1975, s. 58.

⁵⁷ Armaoğlu, *age.*, s. 794

dönemde başlaması onu Kıbrıs konusunda tecrübeli bir devlet adamı olma yolunda ilk adımı attırmasına neden olduğu düşünölmektedir. Daha sonra Kasım 1962 yılında Makarios'un Ankara ziyareti sırasında o dönemde Cumhuriyet Meclisi Başkanlığı görevindeyken Makarios'u Nevşehir'e davet etmesi yine Kıbrıs konusuyla Başkanlığı öncesinde de her fırsatta ilgilendiğinin bir kanıtı olarak görölmektedir. Hatta ziyaret sonrasında Ürgüplü, Makarios'un Kıbrıs'ta iki toplumlu bir siyasi yapıyı kabullenmeyeceğini anlamasına neden olmuştur. Bu ziyaret sonrasında Ocak 1963 tarihinde Kıbrıs Türk İdari Heyeti Türkiye'ye resmi bir ziyaretinde sırasında gelen heyetle ilgilenmesi yine Suat Hayri Ürgüplü'nün Kıbrıs konusuyla Başkanlığı öncesi ilgilendiğinin bir diğer kanıtı olarak görölebilir. Yine bu dönemde Ürgüplü 29 Mayıs-14 Haziran 1963 tarihinde başkanlığını yaptığı bir heyetle Sovyetler Birliğine gitmiş burada da Kıbrıs sorununu gündeme getirerek başkanlığı öncesi dış diplomaside Kıbrıs Türkünün sesini dünyaya duyurmaya çalışmıştır.

Ayrıca bu süreçte Kıbrıs Rum liderliği tarafından Rauf R. Denktaş'ın adaya girmesinin yasak olduğu dönemde belli bir süre Türkiye'de kalmasını eleştiren Suat Hayri Ürgüplü bu davranışıyla Kıbrıs konusunda ne kadar ciddi ve istikrarlı bir siyaset izlediğini gözler önüne sermektedir. Belki de bu gibi eleştiriler Denktaş'ı daha da yüreklendirmiş ve adaya gizlice girmeyi denemesini teşvik etmiştir.

Başbakanlığında kurulan IV. Koalisyon Hükümeti dönemindeyse Ürgüplü, Kıbrıs sorunuyla daha yoğun bir şekilde ilgilenerek dış politikada Kıbrıs sorununun Türkiye'nin merkezinde olduğu belirtilmiştir. Bu süreçte Ürgüplü Hükümeti birçok kez Makarios'u ve Yunan Hükümeti'ni anlaşma şartlarını olanaklı hale getirmek ve Kıbrıs Türklerine uygulan insanlık dışı davranışları protesto etmiştir. Bu dönemde Ürgüplü Kıbrıs konusunu sadece protesto etmekle yetinmeyerek ilgili devletlerle de diplomatik ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bunun en büyük örneklerinden birisinde dönemin İngiliz Dışışleri Bakanı George Brown'a gönderdiği mektup olmuştur. Ürgüplü'nün mektupta dikkat çektiği konular Kıbrıs Türkünün adada var olma mücadelesi verdiği dönemde diplomatik açıdan Kıbrıs Türküne büyük bir destek olmaya çalıştığının göstergesidir.

Lord George Brown'un Suat Hayri Ürgüplü'ye yazdığı cevap mektubu ise genel olarak Britanya Hükümeti'nin adaya yaptığı yardımların açıklaması niteliğindedir. Brown'un, Ürgüplü'nün dikkat çektiği birçok noktayı önemsememesinin birçok nedeni olabilir. Bu nedenler arasında ilk akla geleni Ürgüplü'nün geçici başkanlığı olarak düşünölebilir. Ancak özellikle soğuk savaş döneminin sıkıntılı yıllarında Sovyetler Birliği'nin ada ile ilgilenip Doğu Akdeniz politikasında ciddi değişiklikler yaratacak Sovyet-Rum ilişkisine İngiliz Dışışleri Bakanlığı tarafından gönderilen mektupta değinilmemesi önemli bir

sorunu teşkil etmektedir. Aslında bu sorunun nedeni İngiltere'nin Zürih ve Londra antlaşmaları sonucunda adada kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde elde ettiği hakları kaybetmemek için Sovyetlerin adadaki faaliyetlerine kayıtsız kalınmasıdır. Bu durumun bir benzeri Amerika Birleşik Devletleri'nin Kıbrıslı Rum ve Yunanistan'ın adadaki asker ve silah ilişkisinde de göze çarpmaktadır. Bu arada ABD Başkanı tarafından Türkiye'ye gönderilen ve Kıbrıs konusunda ağır yaptırımlar içeren Johnson Mektubu sonrası İngiltere tarafından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'na böyle bir açıklamanın yapılması, ABD-Türkiye ilişkilerinin bir nevi İngilizler tarafından yürütülmesinin istenmesi olarak da yorumlanabilir. Ürgüplü mektubunda İngiltere tarafından Kıbrıs'a yapılan yardımın Kıbrıslı Türklere ulaşmaması sorununu aktarmış ve bu sorunun Makarios tarafından bilinçli olarak gerçekleştirildiği belirtmiş olmasına karşın Brown, sadece İngiltere tarafından adanın geneline yapılan yardımın rakamsal fazlalığı üzerinde durarak karşılık vermişti. Yardımın dağıtılmasındaki aksaklıkların giderilmesi yolunda Ürgüplü tarafından yapılan önerileri dikkate almamıştır. Oysa Ürgüplü'nün mektubundan da anlaşılacağı üzere yardımın Kıbrıslı Türklere ulaşmadığı gibi bu yardımın içindeki Türklerin payının da Kıbrıs Türklerini adada yaşatmak istemeyen Makarios'un dolayısıyla Kıbrıslı Rumların eline geçtiğini ifade etmeye çalışmaktadır. Bu durum da adada iki toplum arasında var olan eşitsizliğin daha da büyümesine ve Kıbrıslı Türklerin yaşam şartlarının her geçen gün biraz daha zorlaşmasına neden olmaktadır.

Ürgüplü, Kıbrıs sorunu çerçevesinde İngiliz Dışişleri Bakanı George Brown'undan aldığı cevap sonrasında 9-16 Ağustos 1965 tarihinde bu sefer Başbakan olarak Sovyetler Birliği'ne gitmiş ve burada yine Kıbrıs sorununu gündeme getirmiştir. Bu ziyarette Kıbrıs sorununa tekrardan vurgu yapılmasının en büyük sebebi ise İngiliz Dışişleri Bakanı George Brown'un kendisine tatmin edici bir cevap vermeyişi olabileceği düşünülmektedir; çünkü Kıbrıs sorunuyla ilgili olan Sovyetler Birliği görüşmenin İngiltere üzerinde belli bir etki yapabileceği düşünülmüş olabilir. Bu ziyaret sonrasında Ürgüplü Kıbrıs sorununu iç siyasette de canlı tutulmasını sağlamak adına CKMP lideri Alpaslan Türkeş'in isteği üzerine 7 Eylül 1965 yılında tüm parti liderlerini toplantıya çağırmıştır.

Son olarak, 1965 yılında geçici bir Hükûmet kimliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Hükûmetin başbakanlığını üstlenen Ürgüplü'nün başbakanlık yaptığı kısa dönemde, bölge ve Kıbrıs sorunuyla ilgilenmesi onun siyasi kimliği ve devlet adamlığı tecrübesinin ne kadar ileri boyutta olduğunu da göstermektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

The National Archives of the United Kingdom (TNA), Londra, Birleşik Krallık
Foreign Office (FO) 27/137

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
030.01.10.61.16

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

AÇIKSES Erdal - CANKUT Ayhan (2014) Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 9, No. 4, s. 1241-1259.

AHMAD Feroz (1996) *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayın, 2. Baskı, İstanbul.

ALASYA Halil Fikret (1988) *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Lefkoşa.

ALTUNBAŞ Zuhâl (2010) *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Vatan Gazetesi'nde Kıbrıs Sorunu (1954-1974)*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.

ARMAOĞLU Fahir (1983) *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Alkım yayınları, Ankara.

BABAOĞLU Resul (2014) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Makarios'un Türkiye Ziyareti 22-26 Kasım 1962, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, 11-13 Aralık 2014, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s. 301-328.

BOZKURT İsmail (2001) Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış, *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ed. İrfan Kaya ÜLGER - Ertan EFEGİL, Ahsen Yayıncılık, Ankara, s. 33-43.

COPEAUX Etienne - COPEAUX Claire Mauss (2009) *Taksim! Bölünmüş Kıbrıs*, çev. Ali Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÇAĞLAR Mehmet (2019) *Kıbrıs Avrupa'nın Aile Kangası Avrupa Konseyinde Kıbrıs Tartışmaları 1950-1974*, KKTC Cumhurbaşkanlığı yayınları, Lefkoşa.

DRUŞOTIS Makarios (2007) *Karanlık Yön EOKA*, çev. Öztürk Yıldırımboza, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa.

ERHAN Çağrı (2008) ABD ve NATO ile İlişkiler, *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın ORAN, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 522-575.

- ERİM Nihat (1975) *Bildiğim Gördüğüm Ölçülerde Kıbrıs*, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara.
- FIRAT Melek (1997) *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- (2008) Yunanistan'la İlişkiler, *Türk Dış Politikası*, Cilt I, Ed. Baskın ORAN, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 576-614; 716-768.
- GAZİOĞLU Ahmet (1998) *Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa.
- GEVGİLİLİ Ali (1973) *Türkiye'de 1971 Rejimi*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- GÜREL Şükrü Sina (1974) *Kıbrıs Tarihi 2 (1878 – 1960)*, *Kolonyalizm*, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- HASGÜLER Mehmet (2005) *Kimin Adası? Kıbrıs'ın Akisi 1954 – 1968*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KALLİMCİ Meliha (2017) *Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti*, Gece Kitaplığı, Ankara.
- KAPCI Hikmet Zeki ve SAKİN Serdar (2015) Cumhuriyet Arşivi Işığında Yabancıların Bakış Açısıyla Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1955-1959), *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı 34, s. 137-153.
- KIZILYÜREK Niyazi (2016) *Bir Hınç ve Şiddet Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜK Süheyla (2009) *Dr Küçük'le Bir Ömür*, Selen Ofset, Lefkoşa.
- MÜTERCİMLER Erol (2007) *Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ÖZDAĞ Suat (2009) *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Son Posta ve Yeni İstanbul Gazetelerinde Kıbrıs Sorunu (1954-1974)*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- ÖZSEZER Mete (2016) Kıbrıs'ta Türklük Bilincinin Siyasal Sürece Etkisi, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/16, Fall, s. 79-80.
- RICHTER Hein A. (2011) *Çağdaş Kıbrıs'ın Kısa Tarihi 1878-2009*, Çev. Ali ÇAKIROĞLU, Galeri Kültür Yayınları, İstanbul.
- SARAÇOĞLU Burcu (2009) *Cumhuriyet Döneminde Başbakanlar: Sosyo-Ekonomik Geçmişleri, Siyasal Düşünceleri ve Performansları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- SARIKOYUNCU DEĞERLİ Esra (2012) Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950- 1960), *Gazî Akademik Bakış*, Cilt 6 Sayı 11, s. 85-101.

TELLAL Erel (2008) SSCB'yle İlişkiler, *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın ORAN, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 499-521; 769-783.

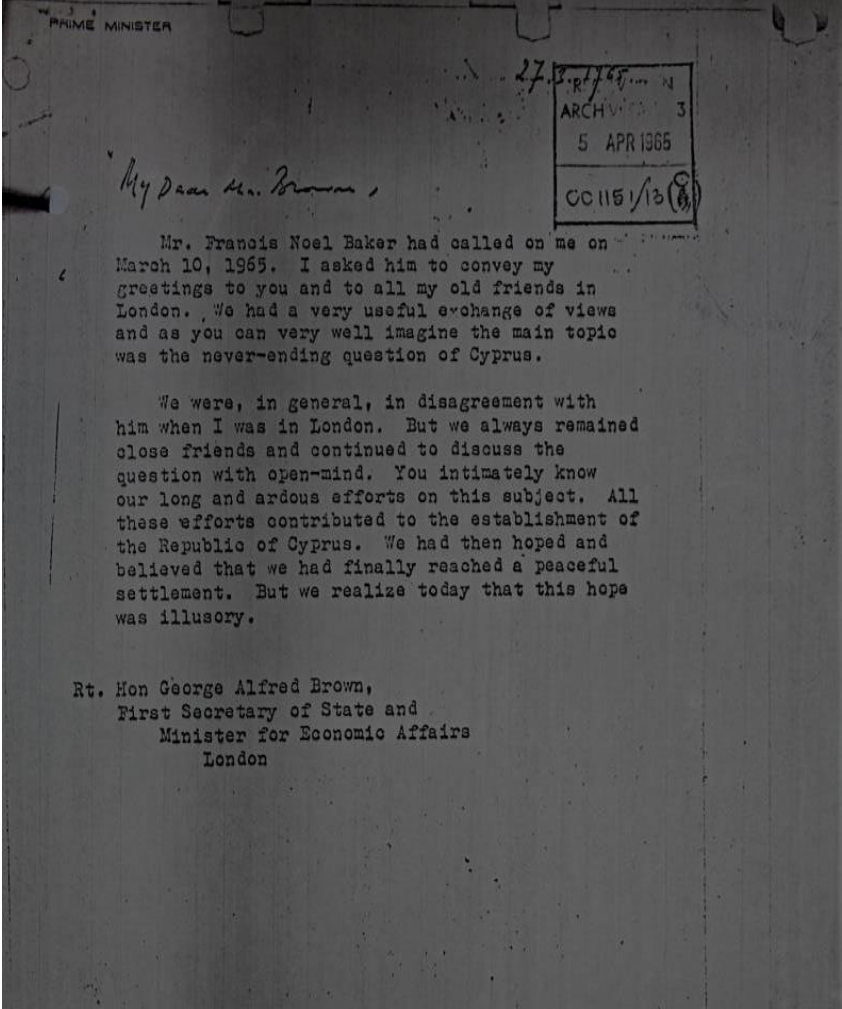
ZURCHER Erik Jan (1998) *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin SANER GÖNEN, İletişim Yayınları, İstanbul.

Gazeteler ve Dergiler

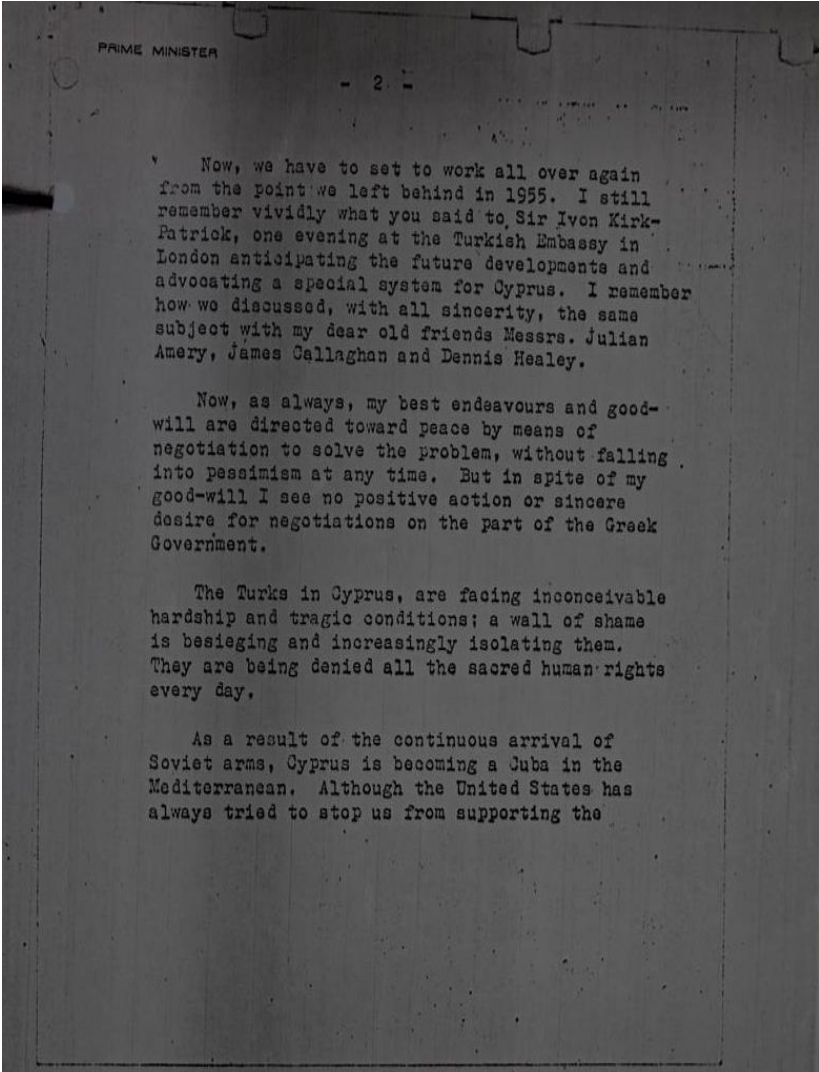
(1964) *Bozğurt*, 27 Mart.

(1965) *Bozğurt*, 17 Şubat; 24 Şubat; 21 Mart; 24 Mart; 31 Mart.

Ekler

Ek 1a. Suat Hayri Ürgüplü'nün Lord George Brown'a yazmış olduğu 27 Mart 1965 tarihli mektup

Ek 1b. Suat Hayri Ürgüplü'nün mektubun devamı

PRIME MINISTER

- 3 -

'the Turkish Cypriots, it has nevertheless tolerated the shipment and introduction of military personnel, arms, ammunition and all kinds of heavy military equipment into Cyprus by the Government of Greece.

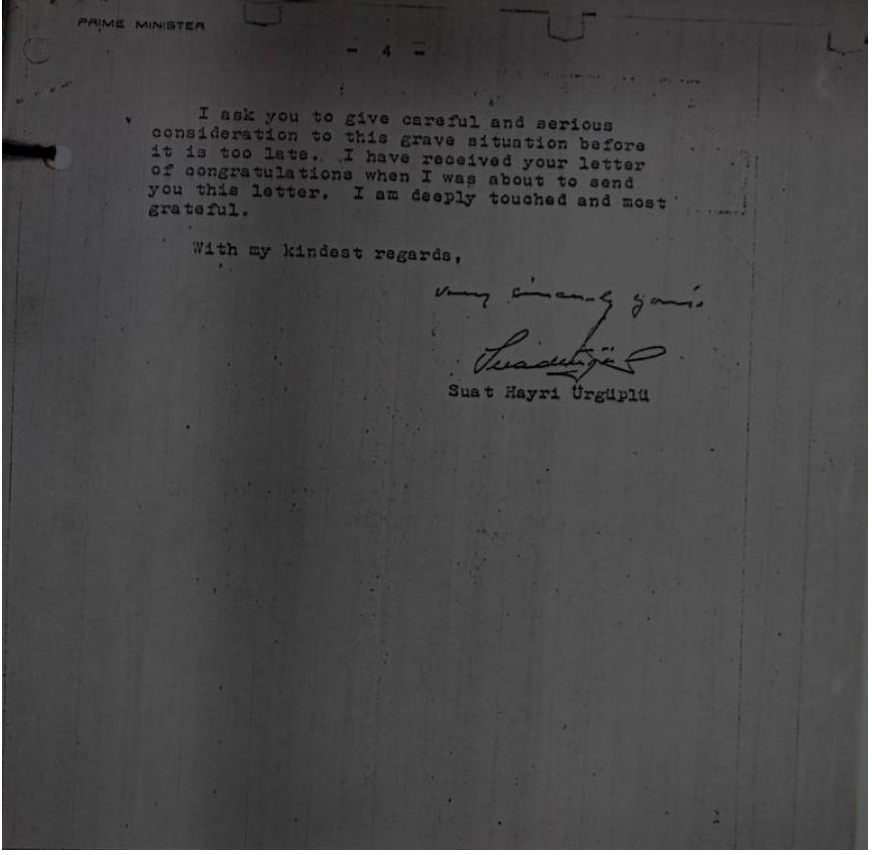
In accordance with the Agreements reached at in 1960, Great Britain has generously volunteered to make a financial contribution to Cyprus. But unfortunately this aid is now being given entirely and exclusively to the Makarios administration. We sincerely believe that it will only be fair to allocate, at least %20 of this aid to the Turkish Cypriots. If there are difficulties in aiding directly the Turkish Cypriots, I can ensure the transfer of this aid through our Ministry of Foreign Affairs.

As I see it, the prospect is gloomy. I do not think that the Turkish nation will tolerate any longer the maneuvers designed to annihilate gradually the Turkish Cypriots economically and socially.

We now have reached the stage of final efforts. Action will probably have to follow.

I have great confidence and hope in the success of the Labour Government. To you and to all my friends in the Labour Party, I would like to express my deep and sincere concern for the grave turn of events which might endanger peace and security in the Mediterranean, the Balkans, NATO and CENTO regions.

Ek 1c.

Ek 1d.

“27 Mart 1965

Saygıdeğer Mr. Brown

10 Mart 1965 yılında Mr. Francis Noel Baker beni aramıştı. Ondan Londra da bulunan size ve değerli dostlarıma benim adıma selamlarımı iletmesini rica etmiştim. Aramızda çok faydalı fikir paylaşımları oldu ki tahmin edersiniz ana başlık biç bitmeyen Kıbrıs sorusuydu.

Genel olarak biz, ben Londra’da iken bir fikir uyumsuzluğu içindeydik. Ama buna rağmen yakın arkadaşlığımıza devam ederek açık fikirlilikle tartışmalarımıza devam ettik. Yakinen siz de bu konu üzerine bitmek bilmez ve uzun sohbetlerimizi biliyorsunuz. Bunca çaba Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulması adına katkı sağlamak içindi. Ama her zaman umut edip inandık ki bu çabalarımız en sonunda başarılı bir noktaya değinecekti. Maalesef şimdi görüyorum ki tüm bu umutlarımız sadece bir illüzyondan ibaretti ve şimdi 1955 yılında kaldığımız noktadan tekrar başlamak adına tekrardan işleri başlatmalıyız. Hala çok iyi hatırlıyorum, Londra’daki Türk elçiliğinde olduğumuz bir akşam, gelecekteki gelişmeler ve Kıbrıs’ın özel sistemi adına Sir İvon Kirkpatriok konuşmuşunuz. Ve hatırlıyorum ki ben

ve sevgili arkadaşlarım Julian Amery, James Callagan ve Dennis Healey de aynı konu üzerine tüm samimiyetimizle tartışmıştık.

Simdi, her zamanki gibi benim yine duygularım bu süreç içeri de ve müzakereler suresince herhangi bir kötümserliğe girmeden bir barış yolunu izlenmesidir. Fakat bir yandan da görüyorum ki ben ne kadar da barış yanlısı düşünsem de Yunan Hükümeti tarafından bu müzakerelere hiç bir pozitif tavır sergilenmemektedir.

Kıbrıs'taki Türkler, birçok zorlukla ve trajik durumla karşılaşmakta; bir utanç duvarı gibi birçok engel ve ambargoyla izole olmaktadır. Her gün insan hakları tarafınca inkarla ve tanınmayla yüzleşmektedirler. Sovyet birliklerinin devamlı uğramasıyla da, Kıbrıs, Akdeniz de bir Küba görevi görmektedir.

Buna rağmen Kıbrıslı Türkleri desteklemeyi durdurmamız adına Amerika büyük çaba sarf etmekte ve Yunan birliği tarafından adaya gönderilen silahlara, mermilere, asker desteğine bitmek bilmez bir tolerans göstermektedir.

1960 yapılan antlaşmayla birlikte büyük Britanya adanın kalkınması adına çok önemli finansal destek sağlamaya gönüllü olmuştur. Maalesef su an bu gönderilen yardım sadece ve sadece Makarios hükümetine gönderilmektedir. Tüm içtenliğimle inanıyoruz ki eğer bu gönderilen yardımın en azından %20 si Kıbrıslı Türklerle verilirse ancak adil bir yardım olacaktır. Eğer bu yardımın direkt olarak Kıbrıslı Türklerle iletilmesinde bir zorluk olursa, Dışişleri Bakanlığımız aracılığıyla bizim tarafımızdan da transferi yapılabilir.

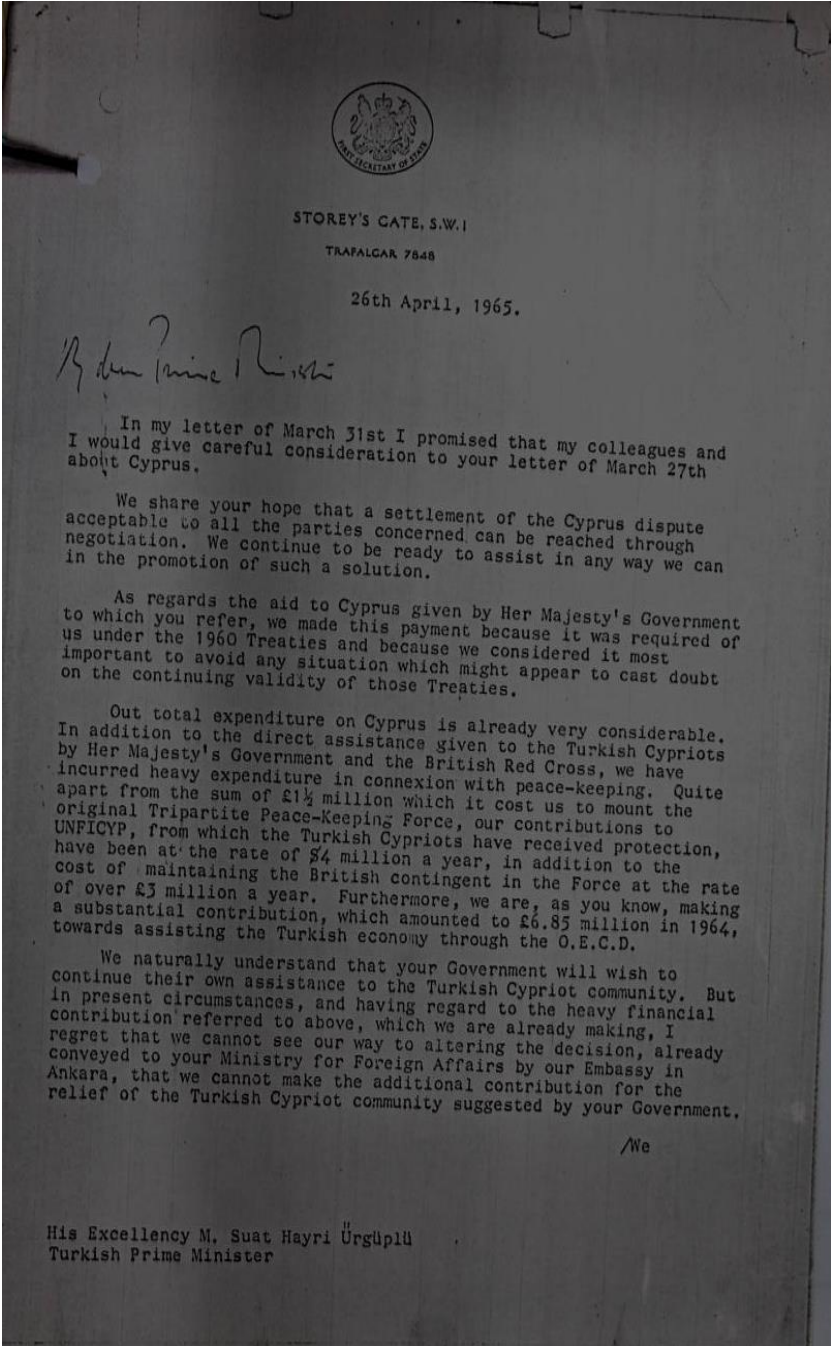
Gördüğüm üzere tüm umutlar biraz kasvetli. Türk toplumunun, Kıbrıslı Türklerin kademeli olarak hem sosyal hem de ekonomik olarak ortadan kaldırılma politikasına daha fazla dayanabileceğini düşünmüyorum.

Artık çabalarımızın ulaşabileceği son noktaya vardık. Bundan böyle eylemlerimizle devam etmeliyiz.

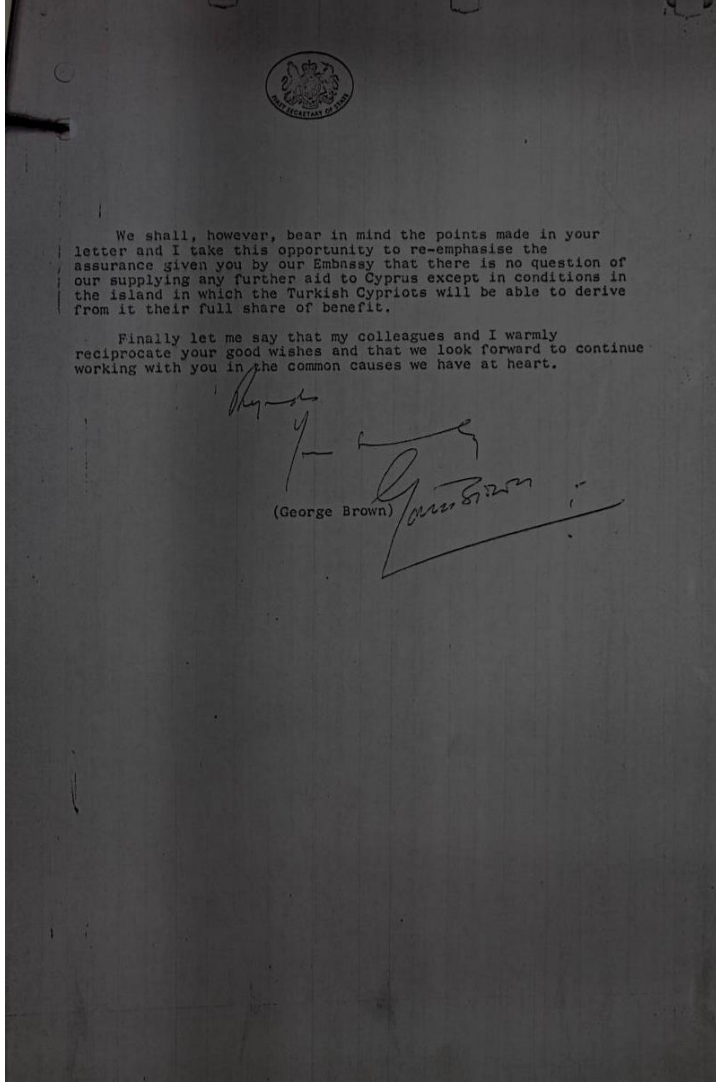
İşçi Partisi Hükümetinin başarısına karşı derin bir inancım ve umudum vardır. Sizi ve İşçi Partisindeki tüm arkadaşlarımı, bu ani değişen olaylarla Akdeniz'deki, balkanlardaki, NATO ve CENTO'daki güvenliğin ve Barışın tehlikeye girebileceğini tüm içtenliğimle bildirmek ve uyarmak isterim.

Çok geç olmadan bu vahim duruma dikkatli ve ciddi bir şekilde düşüncelerinizi bildirmenizi rica ediyorum. Size bu mektubu göndermek üzereyken tebrik mektubunuzu almış bulunmaktayım. Beni derinden etkiledi ve çok minnettar kaldım. Saygılarımla Suat Hayri Ürgüplü”

Ek 1e. Suat Hayri Ürgüplü'nün George Brown'a yazdığı mektubun tam tercümesi (Uz. Caniz Ersümer Tonyalı tarafından çevrilmiştir.)

Ek 2a. Lord George Brown'un 26 Nisan 1965 tarihinde Suat Hayri Ürgüplü'ye yazdığı mektup

Ek 2b. Lord George Brown'un mektubunun devamı

“26 Nisan 1965

George Brown

31 Mart tarihinde yazdığım mektupta ben ve çalışma arkadaşlarım adına 27 Mart tarihinde göndermiş olduğunuz mektuptaki talebiniz üzerine Kıbrıs hakkındaki dikkatli görüşümü bildireceğim adına size söz vermiştim.

Biz de sizinle birlikte aynı umudu paylaşmaktayız ki Kıbrıs'taki problemin iki tarafında kabullüyle birlikte müzakerelerle bir anlaşmaya varılabilir. Böyle bir çözüm promosyonu içerisinde, bizde elimizden gelen her şeyi yapmaya hazır olmaya devam edeceğiz.

Majesteleri hükümeti tarafından Kıbrıs'a yapılan yardım, 1960 antlaşmaları altında bu bağlayıcı ve bir gereklilik olduğundan dolayı bu ödeme yapılmıştır ve en önemlisi bu antlaşma koşullarının devamlılığının herhangi bir anlaşma üzerinde bir şüphe yaratmamış olmasıdır.

Kıbrıs üzerine yapılan toplam harcama zaten her zaman çok önemli olmuştur. Majesteleri Hükümetinin ve İngiliz Kızıl Haç Birliğinin Kıbrıslı Türklere verilen doğrudan yardıma ilaveten, barış korumak adına bağlantılı olarak ağır harcamalara başvurmuş bulunmaktayız. Uç partili (yüksek) barış gücünün toplam ödenegi olan 1.5 milyon sterlinin yanı sıra, Kıbrıslı Türklere korunması adına UNICYP'e desteğimiz olan yıllık 4 milyon sterline ek olarak İngiliz sömürgeciliğini devam ettirmek adına birliğe verilen ödenek yıllık 3 milyon sterline ulaşmıştır. Bunun yanında bildiğiniz üzere 1964 yılında itibaren Türk ekonomisine O.E.C.D yoluyla 6.85 milyon sterline ulaşmış ek katkılarımız bulunmaktadır.

Hükümetinizin Kıbrıslı Türklere olan desteğinizin devam etmesini istediğiniz doğal olarak anlayabiliyorum. Ama şu an ki durumları gözle almak gerekirse, yukarıda belirtmiş olduğum ağır finansal destekten ötürü, ki halen desteğimiz devam etmektedir, üzüntüyle belirtmek isterim ki Ankara da bulunan elçiliğimiz ve sizin Dışişleri Bakanlığınızla yapılan görüşmeler doğrultusunda ileriyi görememekteyiz ve talebiniz üzerine maalesef Kıbrıslı Türk halkına ek destekte bulunmamız mümkün olmamaktadır.

Aslında mektubunuzda değindiğiniz noktaları aklımızda tutmak gerekir ve elçiliğimizin bunu tekrar değerlendirmek adına bir fırsat sayarsa, Kıbrıs'a sağladığımız katkının devamı adına akılda bir ihtimal bırakmayacaktır lakin Kıbrıslı Türklere bu durumdan tam avantaj faydalı çıkmadığı durumda.

Sonuç olarak söylemem gerekirse benim ve çalışma arkadaşlarımızın adına iyi dileklerinizi tüm samimiyetle karşılıklı olmasını dilerim ve ilerleyen zamanlarda yine kalplerimizle aynı amaç uğruna çalışmayı temenni ederim. George Brown”

Ek 2c. Lord George Brown'un Suat Hayri Ürgüplü'e yazdığı cevap mektubun tercümesi (Uz. Caniz Ersümer Tonyalı tarafından çevrilmiştir.)